

ACTUALITATEA SOCIOLOGIEI LUI DIMITRIE GUSTI

Prof. H. H. Stahl

Astăzi, după 25 de ani de la trecerea din viață a profesorului Dimitrie Gusti, aurămas puțini din foștii lui elevi și colaboratori care au format pe vremuri „școala românească de sociologie”. Lor li se pune problema tulburătoare a unui bilanț critic, încercarea de a lămuri dacă tot ce au lucrat, în lunga perioadă dintre cele două războaie mondiale, a fost sau nu util, meritând a fi luat în seamă și în zilele de acum.

Să urmărim deci, punct cu punct, principalele „idei” ale profesorului Gusti, în care am crezut și pentru realizarea cărora ne-am străduit, potrivit puterilor noastre.

Gusti crease un sistem sociologic original, căruia i se aduce însă obiecția de a fi acordat „voinței sociale” un rol hotărîtor în desfășurarea vieții sociale, negînd astfel importanța decisivă a „structurii economice de bază”, determinantă în ultimă instanță a vieții sociale.

Formulînd astfel, critica pare gravă. Ceea ce însă se uită de cei care o fac este că sistemul propus de Gusti nu este doar o simplă „sociologie”, ci un sistem de „sociologie, etică și politică”; sau, cu alte cuvinte, o „sociologie militans”, esențialmente politică.

Din acest punct de vedere, situația este următoarea: există legi sociale care diriguiesc mersul evolutiv al vieții noastre. Dar aceste legi, pe care le putem cunoaște obiectiv, nu anulează capacitatea noastră de a interveni în mersul lor.

Să luăm, spre clarificare, exemplul jocului de șah: piesele se mișcă conform unor legi precise și inexorabile. Dar partidele de șah nu se repetă niciodată. Jucătorii pot fi maeștri ai șahului, sau pot fi debutanți. Unii știu a folosi legile șahului în chip optim, alții nu. Partida care se joacă este deci o îmbinare a regulilor șahului cu măiestria celui care joacă partida.

Tot astfel, viața socială își are legile ei, dar față de aceste legi, pe care le cunoaștem și le respectăm, luăm atitudine, purtăm acțiuni care implică amestecul gîndului și al voinței noastre.

În concepția lui Gusti, această „voință socială” este de fapt un răspuns al oamenilor la rezolvarea acelor probleme reale, foarte concrete, cu care sînt ei confrunțați, răspuns care constă într-o acțiune „manifestă”, diriguată „etic” și realizată „politic”.

Karl Marx, el însuși, nu afirmase că „omul este autorul și actorul propriei sale drame”, avînd de rezolvat probleme pe care nu el și le pune, ci îi sînt puse de realitățile sociale pe care le trăiește? Atît colectivitățile cît și individualitățile se află permanent în situația de a lua decizii cu privire la ce au de făcut în rezolvarea problemelor ce li se pun. Nu ei pun

problemele, ci viața. Dar dezlegarea acestor probleme depinde de capacitatea lor de a le da o soluție care poate fi mai mult sau mai puțin bună, potrivit capacității lor de a înțelege legitățile sociale, precum și de puterea voinței lor de a acționa în consecință.

Socotim deci că putem continua a fi de acord cu învățămîntul sociologiei militans gustiene care afirmă că datoria sociologului este multiplă: mai întîi, de a cunoaște obiectiv realitățile, așa cum sînt; apoi, de a le judeca din punct de vedere etic, apreciindu-le ca fiind juste sau nejuste, acceptabile sau inacceptabile; și apoi, de a lua hotărîri de acțiune politică pentru ca realitățile să ajungă a fi cît mai apropiate de idealul pe care ni l-am fixat.

Din acest punct de vedere, putem continua a crede că „sociologia” trebuie completată cu o „etică” și cu o „politică”. Ducînd la luarea unor decizii, numai atunci „voința” devine factor activ al vieții sociale cînd este întemeiată pe o cunoaștere sociologică, însuflețită de un ideal etic și numai în măsura în care poate fi organizată în forme politice.

Sîntem astfel inclinați a lega această interpretare a „voinței sociale” de întreaga problematică a „personalității sociale”. Știm că a explica istoria prin rolul marilor personalități este o iluzie. Ceea ce nu înseamnă că nu există mari personalități, ci numai că ele sînt eficiente doar în măsura în care știu și pot da răspunsuri corecte problemelor existente. Credem deci că putem reține, din cele ce ne-a învățat Gusti, opinia lui despre ce sînt „personalitățile sociale” cînd ne îndemna să căutăm, fiecare dintre noi, să dezvoltăm capacitățile și talentele noastre pînă la a le face utile vieții sociale, „individualitățile” devenind „personalități” în măsura în care au reușit să facă o sinteză între cunoaștere, ideal etic și voința de acțiune, toate puse în slujba mai binelui obștesc, prin contribuții efectiv utile la ridicarea nivelului de viață a oamenilor.

Acest mod de a concepe datoria noastră cetățenească reprezintă un ideal etic-social pe care am dori să-l vedem realizat în continuare, în rîndurile celor tineri.

„Cunoașterea științifică” a realităților sociale, adică a problemelor pe care le ridică societatea în care ne-am născut și în care trăim, implică, de asemenea, o analiză care merită a fi făcută.

Pornind de la teza privind dezvoltarea „multilaterală” a societății noastre, „multilateralitatea” trebuie însă specificată mai amănunțit. Din acest punct de vedere, teoria gustiană pleacă de la premisa că viața socială este complexă, deci multilaterală; dar continua prin a face inventarul acestor laturi multiple. Spre deosebire (dar și în completare) de filozofia istoriei preconizată de A. D. Xenopol, care insista pe caracterul de „succesiune” în timp a fenomenelor sociale, Gusti era preocupat de „simultanitatea” lor, constatînd că societatea este un fenomen complex, sinteză a unei multiplicități de laturi, socotite a fi patru la număr, sub forma unor „manifestări” direct observabile (ale economiei politice, dreptului, culturii și politicii). „Manifestări” în sens de „activități” ale oamenilor, care însă nu sînt arbitrare ci, dimpotrivă, determinate de o serie de „condiții” preexistente, cum sînt „cadrele” (geografice, biologice, psihologice și istorice).

Orice fenomen, micro sau macrosocial, urma deci să fie analizat din multiplele puncte de vedere ale geografiei sociale (distribuție spațială

și ecologie), biologiei sociale și demografiei, economiei politice, ale normelor juridice și etice, al gradului de învățămînt și culturii de masă, al psihologiei sociale, toate analizate și din punct de vedere istoric, adică al proceselor sociale în care se desfășoară.

Faptul că toate aceste aspecte ale vieții sociale erau inventariate pe schema „manifestărilor” și a „cadrelor” era de importanță secundară. Esențialul rămîne faptul că acest inventar este exhaustiv, adică fără lacune. Nu ne sfiim a recunoaște că schema propusă de Gusti continuă a fi, pentru mulți din vechea școală, o unealtă de lucru eficientă pe care o folosim în analiza oricărui fenomen social și care ne obligă să nu uităm de vreuna din laturile vieții sociale, cu toate că interpretarea lor finală o facem acum în alt sistem teoretic decît cel avut în vedere de profesorul Gusti. Nu facem această afirmație abia acum, într-un tîrziu. Am publicat de mult texte care arată clar că aceasta a fost interpretarea pe care am dat-o schemei gustiene, interpretare pe care continuăm a o crede corectă și utilizabilă.

Rămîne cert însă că Gusti este cel dintîi sociolog care a evidențiat necesitatea unor cercetări interdisciplinare. Dacă nu ar fi decît acest merit și încă locul lui în istoria doctrinelor sociologice ar fi asigurat. Dar este vorba de ceva mai mult decît atît : sociologia românească are dreptul de a revendica întîietatea formării echipelor interdisciplinare în cercetarea directă a unor realități sociale. Începînd din 1925 și continuînd, an de an, pînă în preajma războiului mondial, echipele „monografice” ale profesorului Gusti s-au succedat, crescînd ca număr, ca alcătuire internă și mod de lucru, obținînd rezultate parțial tipărite sub forma unor monografii de localități, de sinteze (ca cea a celor „60 de sate”) și de regiuni întregi.

Astăzi, tehnica echipelor de cercetare colectivă, așa-numitele *team-work*, se practică în toată lumea. Socotim totuși că prototipul creat de Gusti a rămas neîntrecut, dat fiind că cercetările occidentale au un caracter „multidisciplinar” iar nu „interdisciplinar”. Iată anume în ce sens : în străinătate, fiecare specialist lucrează izolat și își redactează referatul singur, lucrarea finală fiind o juxtapunere de studii răslețe, autonome. Pe cînd în formula lui Gusti, specialiștii formau un colectiv care lucra împreună, în contact direct și neconținut unii cu alții, fiecare aducîndu-și contribuția la rezolvarea uneia și aceleiași probleme, specialiștii avînd ei înșiși o formație interdisciplinară, astfel că sudura dintre toate contribuțiile să poată fi făcută, în ședințe de dezbateri în comun, sub supravegherea celui care avea sarcina redactării finale. Putem regreta, însă, că la precizarea tehnicilor de muncă interdisciplinare nu am ajuns decît prea tîrziu, abia în preajma războiului, cînd școala românească de sociologie a trebuit să-și întrerupă activitatea. Dar, regretul nostru constă mai ales în faptul că ideea interdisciplinarității nu a fost destul de consecvent continuată în zilele noastre.

Pe de altă parte, din tradiția școlii românești de sociologie, reținem ideea centrală a necesității de a cuprinde în cercetare, integral, tot teritoriul țării, pentru a se ajunge astfel la ceea ce Gusti numea „Sociologia Națiunii”.

A reduce școala creată de Gusti doar la o mișcare „monografică” este o eroare ; precum și a mărgini rolul ei doar la crearea unei sociologii rurale. Este drept că Gusti lucra de preferință în sate, prin Seminarul său

universitar, cu grupul elevilor lui direcți, studenți și doctoranzi. De asemenea, că a avut o lungă bucată de vreme credința utopică de a putea realiza monografiile sociologice ale tuturor localităților din țară, atât rurale cât și urbane. Dar în decursul celor 15 ani cât a lucrat pe teren, concepția lui a evoluat, adoptând în final soluția studierii unor localități tipice și a unor „arii” sociale nu pe calea monografiilor exhaustive, ci prin folosirea metodei monografiilor sumare, a anchetelor statistice globale și a elaborării unui Atlas Social al României. În acest scop, Gusti a folosit totalitatea mijloacelor de informație de care dispunea, făcând apel la toată gama posibilă de studiere a vieții sociale, rezultatul fiind publicarea celor patru volume din *Enciclopedia României* care reprezintă de fapt cea mai temeinică documentare de care dispunem și în același timp schița unei „Sociologii a Națiunii”, așa cum o concepea Gusti. Ne pare rău că războiul a întrerupt publicarea a încă două volume din această *Enciclopedia*, închinată „culturii populare” din care nu ne-au rămas decât planurile amănunțite. Dar mai ales ne pare rău că nu am reușit pînă acum să facem o asemenea lucrare, cu privire la *Enciclopedia Republicii Socialiste România*, în diversele sale etape de dezvoltare, multe faze fiind greu de reconstituit astăzi din pricina lipsei studiilor contemporane, făcute la timp.

În această privință, mai avem de reținut încă ceva din tradiția școlii: necesitatea de a organiza sistematic munca sociologilor. „A organiza — spunea Gusti — este a crea organe”. Pentru a acoperi întreaga suprafață a țării, este nevoie de o rețea de centre de cercetare, coordonate după un plan unic, grație căruia să se evite lacunele și repetările. Se știe că încă din 1918, Gusti crease „Institutul Social Român”, al cărui scop formulat prin însăși titlul revistei sale — „Arhiva pentru știința și reforma socială” — era un scop militant clar exprimat. Dar ceea ce mai trebuie reținut este faptul că Gusti a reușit să creeze Institutul Social în București cu filiale în orașele Iași, Cluj, Timișoara, Craiova, Constanța, Cernăuți și Chișinău, dublate de o rețea de ordin secundar, în unități municipale, urbane ba chiar și rurale, prin căminele culturale.

Aceeași idee stă și la baza proiectului său de a transforma Academia Română într-o „Academie Militantă”, for de cercetare interdisciplinară a realităților românești, concretizat în 1945 în forma unui „Consiliu Național al cercetării științifice” dirigit tot prin Academie, dar cuprinzând toate Institutele și Centrele de cercetare, informare și documentare, puse în slujba directă a Guvernului, capabile să furnizeze documentarea, la cerere, a oricăreia din problemele prevăzute în planul de stat.

Sîntem convinși că extinderea teritorială a sistemului nostru de informare și documentare este necesară, ba chiar posibilă la un nivel superior celui dorit de Gusti. Dispunem astăzi de o vastă rețea de specialiști în diversele ramuri ale științelor sociale, cu o bună organizare administrativă, la toate nivelele de la Centru la județe, municipii și comune. Ar fi deci posibilă realizarea unei coordonări pe linie de stat, a tuturor oficiilor de informare și documentare, folosind din plin noua tehnică a informaticii, astfel ca să se poată dispune de unealta incomparabilă de lucru care este o bancă centrală de date. În lucrări anterioare am pledat pentru o astfel de soluție care sîntem convinși că va fi realizată, fapt îmbucurător cu atît mai mult cu cît vom avea dreptul să ne socotim

premergători, Gusti și școala lui avînd și în această privință o certă înțietate cronologică.

În realizarea acestui deziderat, este desigur nevoie de a se da conducătorilor noștri o formație specială, interdisciplinară, bazată pe cunoașterea problemelor ce urmează a fi soluționate și a tehnicilor de acțiune ce pot fi folosite. De aceea, ne bucură în mod deosebit faptul că Academia „Ștefan Gheorghiu” și-a luat sarcina de a da un astfel de învățămînt profesional celor care au, la diferite nivele, rosturi de decizie, dar și în acest caz constatăm că se realizează dezideratul lui Gusti care lucra pentru educarea unei „noi generații de cadre de conducere”, la curent cu învățămintele sociologiei, depășind deci rutina sau improvizatiile, avînd la bază nu numai buna credință și bunul simț.

În concepția lui Gusti era însă vorba și de o opinie publică de alt nivel decît cel pe atunci existent. Potrivit părerii lui, avem nevoie de cetățeni care să fie la curent cu marile probleme sociale, capabil să le judece și să acționeze față de ele în mod potrivit. În acest sens a reușit să introducă în programul învățămîntului liceal disciplina sociologiei.

Astăzi ne putem întreba dacă un astfel de învățămînt trebuie dat încă din liceu. În fond, ideea nu era rea și problema s-ar putea repune în discuție chiar și în zilele noastre. Am putea spune „mai ales în zilele noastre”, cînd se cere tuturor cetățenilor o participare conștientă la efortul colectiv de edificare a societății socialiste. Desigur, ar trebui să fie vorba de o îmbinare a noțiunilor de sociologie cu cele obținute la disciplinele de materialism-dialectic și istorie și la socialismul științific. Este vorba de o înfățișare sistematică a marilor probleme pe care le avem de rezolvat, în așa fel încît viitorul cetățean să știe ce îl așteaptă cînd va intra efectiv în viața socială și ce îndatoriri va avea.

În ce privește cursurile universitare, ele aveau pe vremuri, în principal, menirea să formeze viitorii profesori de liceu și doar în secundar oameni capabili să ducă mai departe știința. Profesorul Gusti se simțea atras mai ales de acest din urmă scop, făcînd din Seminarul său un centru de creație științifică originală. În sistemul actual de organizare a învățămîntului, este clară îndatorirea de a lega „învățămîntul” cu „cercetarea”, și „practică” ceea ce din nou nu poate decît să bucure pe cei care își aduc aminte că așa proceda și profesorul Gusti. La cursuri și la seminarii, dădea studenților săi un învățămînt pe care îl completa cu efectuarea unor cercetări organizate în colectiv, cu scopul manifest de a lega cele învățate de practica vieții, adică de rezolvarea efectivă a problemelor sociale întîmpinate la teren.

Este deci cazul să ne întrebăm dacă tipul de „seminar” pe care îl crease Gusti ne mai poate oferi astăzi sugestii utile. În concepția sa, Seminarul trebuie să fie un atelier de formație a unor cercetători științifici. În genere, seminariile au sarcina de a pune la curent pe studenți cu știința tradițională, de asimilare a ce au creat oamenii de știință pînă la ei. Istoria doctrinelor urmează deci a fi cunoscută de orice absolvent al unor cursuri universitare. Și cunoscută temeinic, prin citirea în original a textelor clasice și analiza lor atentă, în discuții făcute în prezența profesorului și a asistenților. Însă ce se poate obține astfel nu este decît o cultură generală care poate merge, în cel mai bun caz, pînă la erudiție, riscînd să-l transforme pe student într-un dicționar de specialitate, capabil

să redea cîteva fraze despre orice autor, în cît mai puține cuvinte. Aceasta nu poate duce decît la o scolastică stearpă. Utili și fecunzi sînt doar acei care pot folosi cele învățate pentru a fi capabili de munca dezvoltării neconținute a științei; sau, la un nivel mai modest, măcar în aplicarea acestei științe la rezolvarea unor probleme concrete încă nedelegate. Nu pot fi însă ajutați să se formeze creatori în domeniul științelor decît cei care sînt ucenicii unui profesor, el însuși creator. Căci, din păcate, este posibil ca cineva să fie „profesor de sociologie” fără să fie el însuși „sociolog”. Doar acei studenți care lucrează în cercetare efectivă, alături de profesorul lor, au șansa de a deveni oameni de știință sau activiști sociali. Gusti a fost un atît de mare profesor, tocmai pentru că avea darul de a fi un căutător de drumuri noi în științele sociale și de a antrena pe studenții lui, cu rolul de colaboratori, nu numai de „ascultători”. Problema pe care o punea studenților săi era clară: cercetarea directă a realităților sociale trebuie să ducă, experimental, la întemeierea, pe baze științifice, a teoriei și practicii sociologice.

Pe cei mai buni dintre studenți îi ruga deci să vie la o muncă neobligatorie, neprevăzută în obligațiile academice, jertfind lunile lor de vacanță pentru a colabora la experimentările lui, pe fiecare îndemnîndu-l să vadă în ce măsură poate duce un aport util în procesul de confruntare a teoriei cu practica realităților sociale. Cîmplărg deschis capacităților de creare științifică oferit tuturor, dar și modalitatea de a lucra în strînsă colaborare cu maestrul lor de o atît de severă disciplină autocritică și atît de stăpîn pe cele mai riguroase metode și tehnici ale tuturor disciplinelor sociale particulare.

Tineretul se arată întotdeauna nerăbdător să ia în sarcină probleme grele, încredințat fiind de capacitățile lui de creație, nemulțumit de tot ce au făcut înaintașii, avînd mereu iluzia că lumea începe abia odată cu el. Gusti le încredința de aceea tinerilor sarcina grea de a face astfel ca sociologia românească să ajungă a fi cea mai științifică dintre sociologiile lumii. Că era ceva utopic în acest gînd, se poate. Dar, cît avînt nu a putut el crea astfel în rîndurile celor tineri care l-au urmat în companiile lui monografice, an de an, chiar după luarea licenței și doctoratului, ba chiar venind din alte discipline decît ale sociologiei, din simpla dorință de a dovedi că pot într-adevăr contribui și ei la dezvoltarea științelor sociale!

Campaniile monografice erau deci concepute ca un atelier de creație colectivă, cu scopul inițial de formare a unei noi generații de oameni de știință. Era, cum spuneam pe vremuri, ca un „vas școală”, precum cel care nu transportă nici marfă, nici pasageri, ci formează numai marinari. Învățarea secretelor oricărei munci științifice se asigură cu atît mai mult, cu cît echipele de studenți li se adăugau și cercetători deplin formați, profesori și maestri în diferite specialități, lucrul alături de aceștia îngăduind, celor în curs de formare, cunoașterea adîncită a diferitelor tehnici de lucru și moduri de gîndire ale unor savanți, care unii însemnau mult în cultura vremii, dacă n-ar fi de semnalat decît prezența unor cărturari de talia unui Francisc Rainer, Tudor Vianu, Nicolae Cornățeanu și mulți alții. În aceste echipe, fiecare student avea o problemă de care răspundea, fiind îndrumat a o privi sub aspect interdisciplinar, iar pentru propia lui lămurire să recurgă la specialiștii din echipă. Problemele se dezbăteau în fiecare seară în ședințele seminariale sub pre-

zidenția profesorului Gusti, astfel că cercetările de peste zi deveneau un seminar continuu, al cărui nivel ridicat era asigurat prin prezența activă a maestrului.

Ideea echipelor studentești de cercetare la teren a fost continuată în zilele noastre. Le-a lipsit însă prezența permanentă a unui maestru, din prima până în ultima zi, care să poată da caracter seminarial muncii colective. Este de regretat mai ales părăsirea ideii interdisciplinarității, studenții nemaiavând probleme personale de rezolvat, fiind reduși la rolul de simpli operatori de anchetă, completatori de chestionare, treabă care nu comportă o pregătire sociologică completă, ci doar un instructaj sumar. În felul acesta însă se pot strânge informații utile, dar nu forma oameni de știință, capabili de creație proprie.

Încurajarea celor tineri spre o muncă științifică creatoare era întărită prin asigurarea posibilităților de publicare. Institutul Social Român dispunea de o revistă de mare prestigiu, „Arhiva pentru știința și reforma socială”, la care colaborau oameni de știință deplin formați, atât din țară cât și din străinătate. Dar în paginile ei nu puteau răzbate cei tineri, decît cu totul excepțional, cînd puteau veni cu contribuții deosebit de valoroase. Pentru ceilalți, profesorul Gusti a creat o a doua publicație, revista „Sociologia românească”, redactată mai toată de către tinerii echipieri, atât monografiști cît și studenți în sociologie, care, fără a lua parte la campaniile colective, făceau cercetări pe cont propriu, cu sau fără caracter de lucrări de seminar sau de licență. Cine citește colecția revistei de „Sociologie românească” își poate da seama că deschiderea revistei către cei tineri nu era zadarnică, materialul publicat aici fiind de o reală valoare.

Ideea unei asemenea reviste a tineretului științific nu a fost continuată, spre regretul nostru, convinși fiind, în continuare, că o publicație periodică a tinerilor cercetători constituie o unealtă pedagogică de prim rang, din care nu pot rezulta decît foloase.

Dealtfel, la menținerea unui nivel științific mai mult decît onorabil, contribuiau două situații care, de asemenea, merită a fi luate în seamă: pe de o parte, contribuțiile autorilor nu erau plătite, astfel că nu prezentau materiale de publicat decît acei care efectiv lucrau de dragul științei; pe de altă parte, redacția revistei era colectivă, materialele fiind citite și discutate cu autorii, redacția constituind, în acest sens, ea însăși un seminar de sociologie, în care tinerii puteau învăța meșteșugul redactării, al punerii în ordine a informațiilor și a tragerii concluziilor logice. Revista a constituit astfel o școală foarte eficientă.

Problema educării sociologice a celor tineri este destul de importantă ca să fim datori a-i da o atenție deosebită. Cu atât mai mult cu cît în sociologia actuală se face simțită influența unei reale „revoluții tehnico-științifice, care duce la transformarea teoriei sociologice în tehnică de „inginerie socială”, spre deosebire de ceea ce era sociologia pe vremea cînd Gusti a creat „școala” sa.

Disponem astăzi de o întreagă serie de tehnici de acțiune, în domeniile sistematizărilor teritoriale, ale urbanismului, ale managementului, marketingului, ale politicilor demografice, de sănătate publică, asistență și prevedere socială, de cultură a maselor, toate puternic influențate de „informatică” și „cibernetică”. Cunoașterea acestor tehnici de

acțiune fac cu puțință ca sociologia să devină efectiv utilă, nu numai pentru cunoașterea și înțelegerea fenomenelor sociale, ci și pentru minuirea lor. Ceea ce este esențial, mai ales pentru un stat socialist care dorește să țină seama de legile sociale și să-și organizeze acțiunile potrivit unui plan de stat atotcuprinzător, care prevede scopurile de atins și mijloacele disponibile aferente.

Acest plan de stat cuprinde deci un inventar al problemelor prioritare supuse acțiunii noastre, ceea ce impune ca însăși cercetările sociologice să se încadreze programului statal, sociologia ajungând a fi, în primul rînd, o „sociologie a planului de stat”. În consecință, însă, și profilul profesional al sociologului se află cu totul schimbat față de trecut. Cînd socoteam sociologia ca un învățămînt de cultură generală, o făceam pentru că abia aveam posibilitatea de a încerca depășirea acestui stadiu pentru a îmbina cercetarea cu acțiunea. A continua astăzi a da învățămîntului sociologic caracterul desuet al unei culturi generale ar fi o greșeală gravă, ducînd la considerarea sociologiei ca inutilă. Sociologii de care avem astăzi nevoie trebuie să fie profesioniști ai acțiunilor sociale. Ei au, desigur, nevoie de o concepție generală despre lume și viață pe care și-o formează prin însușirea materialismului dialectic și istoric, dar, în plus, le este necesară o pregătire în diversele „profesii” în care urmează a fi utili. În elaborarea unui învățămînt sociologic, credem că trebuie pornit de la inventarierea profesiilor sociologice de care avem nevoie, urmînd ca abia apoi să se stabilească ce pregătire profesională trebuie să li se dea studenților.

În această privință socotim că am putea ține seama de vechea tradiție a școlii românești de sociologie care la un moment dat al evoluției ei a scos în relief mai ales problema trecerii de la „cunoaștere” la „acțiune”. Depășirea nivelului de simplă cultură generală spre tehnicitate s-a concretizat, în special, în forma „echipelor studențești de acțiune culturală”. Asupra lor sînt cîteva observații de făcut, care nu sînt poate străine de nevoile noastre actuale.

Ideea de bază a acestor acțiuni a fost cuprinsă în Legea Serviciului Social din 1938 care prevedea că orice absolvent al unui învățămînt universitar are o datorie față de națiunea care i-a înlesnit asimilarea unei profesii, datoria de a o pune în slujba maselor, printr-o cît mai bună cunoaștere a problemelor sociale care trebuie rezolvate și o contribuție activă la această rezolvare. Gusti socotea necesar că tineretul universitar trebuie să ia contact direct cu realitățile sociale, printr-o muncă profesională depusă nemijlocit în mijlocul maselor populare, în special sătești, prin forma organizată a unor echipe interdisciplinare, nu numai în sensul unei cunoașteri interdisciplinare, ci și al unor acțiuni interdisciplinare, considerînd că nu numai societatea este multilaterală, ci și acțiunea socială trebuie să aibă acest caracter, eficiența unei acțiuni fiind asigurată numai în măsura în care se ține seama de necesitatea de a rezolva simultan toate laturile problemelor ce urmau a fi rezolvate. În acest sens, Gusti încercase o inventariere și a acestor probleme, propunînd o schemă cu patru concepte de bază, formulate astfel: „cultura muncii, a sănătății, minții și sufletului”, prin care înțelegea problemele economice, ale sănătății sociale, ale educației intelectuale și a celei cetățenești. Asupra acestei scheme se pot purta desigur discuții; dar credem că ideea de bază trebuie

reținută. Orice problemă socială, fiind complexă, ea nu poate fi soluționată în mod sectar, numai pe una din laturile sale, ci pe toate simultan.

Deseori se ridică observația critică împotriva acțiunii gustiene că ar fi doar „reformistă” și pur „culturală”, ceea ce corespunde într-adevăr realității. Numai că trebuie să ținem seama că, prin „cultură”, Gusti înțelegea ceva mai mult decât răspîndirea unor cunoștințe folositoare, așa cum era în tradiția „haretistă” a țării. Pentru el, cultura era, de fapt, un termen pentru a califica „nivelul” și „stilul” de viață al maselor, inclusiv standardul lor economic, sanitar, spiritual și organizatoric. Economistul, medicul uman și veterinar, învățătorul și orice alt activist social nu aveau datoria doar de a răspîndi cunoștințe, pe calea prelegerilor și a conferințelor, ci de a analiza problemele concrete ale vieții sociale, a le găsi soluțiile de remediere și a duce apoi o acțiune cu caracter profesional. Intelectualii trimiși în acțiunea culturală erau deci concepuți ca profesioniști, experți în diverse domenii, folositori tocmai prin prestarea unor servicii profesionale.

Într-o oarecare măsură, Gusti continua o tradiție „narodnică”, fapt de care a și fost acuzat, căci descindea și dinsul în mijlocul maseilor pentru a răspîndi cultură. Numai că avea o cu totul altă viziune despre ce este „cultura” decît cea narodnică (sau haretistă), prin cultură, înțelegînd, așa cum am spus, totalitatea vieții sociale, în multilateralitatea ei, cerînd ca ea să fie mai întîi cercetată științific și abia apoi supusă unei acțiuni profesionale.

Nu vedem în ce măsură acest punct de vedere ar putea fi contestat sau socotit a nu fi potrivit cu nevoile noastre actuale. Rămîne însă justă critica că prin acțiunea preconizată de Gusti nu se putea realiza decît timide „reforme” de detaliu, fără să se poată ajunge la soluționarea radicală a marilor probleme de bază ale vieții noastre sociale antebelice.

Obiecția este justă. Gusti a stat pe poziții liberale, de foarte înaintată stîngă, fără totuși să le depășească. Ar fi însă nedrept să pretindem lui Gusti să fi fost altceva decît a fost. Este mai util să ne întrebăm dacă astăzi, după ce acele mari probleme sociale au fost lichidate revoluționar, cînd agricultura este organizată socialist și țara se industrializează masiv, cînd asistăm la translația masivă a populației rurale spre centre urbane, *tehnicele de acțiune culturală, așa cum le concepea Gusti, mai sînt sau nu de folos?* Sau, cu alte cuvinte, *dacă în cuprinsul societății actuale mai este loc pentru acțiuni care să vizeze soluții din ce în ce mai adecvate?*

În ce privește „cultura de masă”, Gusti se arăta optimist, avînd încredere în capacitatea oamenilor de a se „autoculturaliza”, adică de a face efortul continuu, necesar pentru a-și îmbunătăți starea economică, prin însușirea unor deprinderi profesionale din ce în ce mai ridicate și mai ales prin dezvoltarea unor virtuți de „întovărășire” adică de acțiune organizată în colectiv, în sensul unei etici de solidaritate umană.

În locul unei acțiuni culturale constînd în străduințele unor „misionari” de profesie, trimiși de la centru, Gusti credea că masele, ele înșile, pot și trebuie să preia sarcina acțiunilor culturale, capacitatea lor de inițiativă creatoare neavînd nevoie decît de înzestrare gospodărească și îndrumare corectă. Școlile țărănești, de diverse nivele, i se păreau cel mai bun mijloc pentru stimularea puterii de creație a țărănimii.

Soluția organizatorică pe care Gusti o propunea pentru a realiza această antrenare a maselor în acțiuni culturale, era cea a Căminelor culturale, forma prin care cei care se străduiau pentru propria lor ridicare culturală puteau fi grupați și îndrumați, astfel ca toate energiile lente să poată da roade, în multiplele domenii ale culturii.

Aspectul cel mai spectaculos, pe care îl oferă și astăzi aceste cămine culturale, era acela al marilor serbări publice. Aceste cămine culturale erau chemate să participe la Congrese și mai ales la concursuri, ca să-și poată arăta creațiile lor artistice. Dar și în această privință ne-ar părea rău dacă am scoate în relief doar latura artistică a activității Căminelor culturale, nu și cea a rezultatelor obținute în celelalte domenii ale culturii care merită a li se acorda cel puțin tot atita atenție ca și celor artistice.

Ca formă de organizare a inițiativelor locale, în toate domeniile culturii, credem că tradiția Căminelor culturale poate și trebuie continuată, ferindu-ne de primejdia ca activitatea lor să se reducă doar la grupul celor încadrați în munca culturală, fără a se da atenția cuvenită efortului direct al maselor.

Democratizarea acțiunilor culturale, predarea problemelor culturii maselor însăși, desigur sub îndrumarea rațională a unor organe competente, credem că ar corespunde unei tendințe actuale din ce în ce mai concret realizate, parte integrantă din acțiunea de edificare a socialismului.

Gîndul că țara are nevoie de cetățeni conștienți, cît mai la curent cu marile probleme sociale ale vremii, a fost concretizat de Gusti și sub forma unor prelegeri prin mijlocirea tehnicilor muzeistice. În acest sens, a conceput ideea unui „Muzeu Social” care nu a putut fi realizat, dar care totuși ni se pare demnă de a fi reconsiderată.

Scopul acestui Muzeu era ca prin mijloace muzeologice (obiecte grafice, hărți, cartograme, fotografii) să poată înlesni publicului vizitator înțelegerea vieții sociale, în mecanismele sale de adînc, viață pe care majoritatea oamenilor o trăiesc de cele mai multe ori fără să știe care sînt marile coordonate ale împrejurărilor în care se află prinși. Muzeul trebuie deci să fie o prelegere sistematică, organizată „pe cadre și manifestări”, a tuturor laturilor vieții sociale. Astfel, mediul geografic al țării trebuia înfățișat sub toate aspectele lui, trecute, prezente și viitoare, economice, administrative, de răspîndire a culturii, de zone etnografice, de planuri de sistematizare și echipare teritorială, toate aceste informații urmînd a fi neconținut ținute la zi. Activitățile și situațiile economice, trebuiau de asemenea analizate astfel ca vizitatorul să afle care sînt situațiile existente, problemele care și-au găsit soluțiile și cele care urmează a fi lămurite în viitor.

Era de fapt ideea de a înfățișa, sub formă popularizată, întreaga documentare ce figura în *Enciclopedia României*, însă sub forme vizuale, scoțîndu-se în relief doar ceea ce este util să fie știut de toată lumea. Muzeul Social trebuia să dispună de cele necesare pentru a ușura celor dornici o informare mai atentă, poate chiar studii de specialitate, fiind deci conceput ca un for de informare și documentare pus la dispoziția

marelui public. În anexe, urmau să fie organizate depozite de materiale, putînd fi folosite pentru organizarea unor expoziții temporare, pe teme diverse, astfel ca publicul să fie atras să reviziteze muzeul în credința că va afla aici meru lucruri noi, ținute periodic la zi.

Dealtfel, însuși Muzeul Satului este o idee care ar merita să fie reanalizată. Mai întîi, el nu era inițial decît o „anexă” a Muzeului Social. Mai bine spus, una din anexe. Căci dacă Muzeul Satului înfățișa zestrea culturală tradițională a lumii noastre rurale, un al doilea Muzeu, cel al satului viitor, avea de gînd să înfățișeze viitorul.

În această privință trebuie spus că acțiunea de modernizare a așezărilor noastre rurale se izbea — și continuă a se izbi — de dificultatea de netrecut a micimii multora din satele noastre. Nu numai „mici”, ci și „răsfirate” pe arii teritoriale atît de mari, încît dotarea lor cu electricitate, apă potabilă, drumuri asfaltate, cu primărie, poștă, spital, școală, cămin cultural nu se putea realiza. Trebuia găsită o modalitate de a aglutina satele, concentrîndu-le pe arii teritoriale mai restrînse.

Cînd profesorul Gusti și-a luat sarcina de a reconstrui, experimental, un sat distrus de un incendiu, Dioștii din Romanai, s-a gîndit să creeze un „sat model”, folosind ca soluție reconstruirea unui nucleu urbanizat, sub forma unui „centru civic”, cu toate unitățile economice, administrative, școlare, sanitare etc., într-un spațiu destul de restrîns, încît dotarea lui cu mijloacele tehnice moderne să devină economic realizabilă. Aceasta în credința că acest centru civic va ispiti pe locuitorii satelor îndepărtate să lase în dezafectare vechile lor locuințe pentru a construi altele noi, în preajma centrului civic. În acest scop, a fost organizat un atelier de arhitectură menit să elaboreze planuri tipice arhitecturale și urbanistice, în mai multe variante, putînd fi luate drept model de toți cei dornici să-și modernizeze satele.

Muzeul Satului Model ar fi trebuit, deci, să prezinte spre dezbatere marelui public, în cadrul unor planuri generale de sistematizare teritorială, toate aceste soluții, de la cele mai mici detalii ale tehnicii de construcție a clădirilor oficiale și particulare pînă la planurile de organizare a vetrelor de sat.

Problema sistematizărilor teritoriale a fost luată în cercetare la noi în țară în cadrul școlii lui Gusti, sub forma așa-numitelor „plăși model”; ea cuprindea totalitatea problemelor azi cunoscute sub numele de „ecologie”, urmîndu-se desigur același plan de lucru și pornind de la o cunoaștere științifică a problemelor fiecărei plăși în parte, a regiunilor în care se aflau cuprinse, efectuată „pe cadre și manifestări”, cu depistarea critică a problemelor existente și căutarea celor mai potrivite soluții.

Întreagă această problemă a luat astăzi o dezvoltare deosebită cu care ne putem mîndri, spre bucuria vechii școli de sociologie românească. Dacă ideea satului model și a plășilor model nu a putut fi realizată înainte de război, astăzi concepția „centrului civic”, nucleu al unor comune agroindustriale de tip urbanizat, începe a fi o realitate în plină creștere, întreaga înfățișare a peisagiilor noastre rurale schimbîndu-se vîzînd cu ochii. Ceea ce, departe de a ne fi străin, dimpotrivă, ni se pare a nu fi decît realizarea, la un nivel înalt, a vechilor noastre gînduri.